

Dr hab. Tomasz Stawecki, prof. UW  
Katedra Filozofii Prawa i Nauki o Państwie  
Wydziału Prawa i Administracji  
Uniwersytetu Warszawskiego

**Recenzja osiągnięć naukowych dr Izabeli Skoczeń  
sporządzona w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego**

**I. Uwagi wstępne. Ocena ogólna**

Uchwałą nr 49/IV/2024 Rady Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 8 kwietnia 2024 r. w sprawie powołania komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania dr Izabeli Skoczeń stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, zostałem powołany na recenzenta w ww. postępowaniu. Uchwała została podjęta na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 742 z późn. zm.) oraz na podstawie § 21 ust. 1-2 Procedury postępowań w sprawie nadania stopni naukowych na Uniwersytecie Jagiellońskim, stanowiącej załącznik do uchwały nr 51/V/2023 Senatu Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 31 maja 2023 r. oraz § 62 ust. 1 pkt 1 Statutu Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W świetle przepisów cytowanej wyżej ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w brzmieniu na dzień rozpoczęcia procedury habilitacyjnej: stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: (...) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: jeden cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b ww. ustawy, a także wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej (art. 219 ust. 1 pkt 2 ppkt b i pkt 3). Jednocześnie zgodnie z art. 221 ust. 8 cytowanej ustawy zadaniem recenzenta jest ocena, czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy oraz przygotowanie recenzji.

W uzupełnieniu opisu formalnych warunków przygotowania przeze mnie recenzji habilitacyjnej i po zapoznaniu się z pracami dr Izabeli Skoczeń, stwierdzam, że czuję się w pełni legitymowany do oceny przedłożonego cyklu artykułów naukowych oraz pozostałego dorobku naukowego Habilitantki, ponieważ osiągnięcia te mieszczą się merytorycznie i metodologicznie w reprezentowanej przeze mnie dyscyplinie naukowej: teorii i filozofii prawa. Jestem również przekonany, że moje wcześniejsze doświadczenia zgromadzone w trakcie udziału w badaniach o charakterze empirycznym oraz kilkuletnie prowadzenie zajęć dydaktycznych poświęconych metodologii nauk społecznych pozwalają mi na przygotowanie rzetelnej recenzji w obecnym postępowaniu habilitacyjnym.

W niniejszej recenzji należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na to, że dr Izabela Skoczeń przedstawiając swój dorobek i osiągnięcia naukowe będące podstawą wniosku habilitacyjnego, wskazała na cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, które zostały opublikowane w czasopismach naukowych spełniających kryteria określone w ustawie. Temat tego cyklu został określony przez Habilitantkę następująco: „Relacja pomiędzy rozumowaniem moralnym i rozumowaniem prawnym w procesie rozumienia i interpretacji prawa”.

W skład cyklu wchodzi osiem artykułów naukowych opublikowanych w całości w języku angielskim w renomowanych wydawnictwach lub czasopismach naukowych. Zbiór artykułów jest merytorycznie spójny i liczy łącznie 210 stron. Może zatem stanowić odpowiednik monografii naukowej, która odpowiada wymaganiom postępowania habilitacyjnego. Należy wszak zauważyć, że dwa spośród ośmiu artykułów zaliczonych do cyklu stanowią dzieła wyłącznie autorstwa dr Izabeli Skoczeń, natomiast sześć dalszych artykułów powstało w wyniku współpracy Habilitantki z autorami zagranicznymi.

Oryginalnie w dokumentach złożonych przez dr Izabelę Skoczeń zawarto zarówno kopie wskazanych artykułów, jak i merytoryczny opis wkładu Habilitantki do każdej z publikacji współautorskich zaliczonych do cyklu artykułów. Opis ten polega na wskazaniu zagadnień i problemów badawczych, którymi zajmowała się Habilitantka, współpracując z innym autorem lub autorami. Dodatkowo na prośbę jednego z recenzentów w toczącym się postępowaniu habilitacyjnym dr Izabela Skoczeń przedstawiła w piśmie z 6 czerwca 2024 r. szczegółowy, liczbowy szacunek jej wkładu w powstanie każdej ze współautorskich publikacji. Tak określony wkład waha się między 20% a 75% tekstu publikacji. Gdyby więc bezrefleksyjnie zastosować te współczynniki do obliczenia liczby stron przedłożonych publikacji, wkład Habilitantki spadłby do ok. 110 stron.

Jako recenzent w obecnym postępowaniu habilitacyjnym, a jednocześnie jako autor, który kilka prac naukowych opublikował wspólnie z innymi autorami, zdecydowanie odrzucam taką statystyczną i zarazem redukcyjną metodę ustalania wkładu dr Izabeli Skoczeń w przygotowanie publikacji naukowych mających być przedmiotem postępowania habilitacyjnego. W poważnej pracy naukowej, a za taką uważam aktywność naukową Habilitantki, nigdy nie jest tak, że jeden współautor autor pisze jedną stronę tekstu, a kolejny autor drugą itd. Każdy akapit wspólnego tekstu jest zwykle przedmiotem analizy i dyskusji wszystkich twórców pracy, nawet jeśli poszczególne wiersze zostały oryginalnie nakreślone tylko przez jednego z nich.

Co więcej, według mojego własnego doświadczenia, konieczność takiej łącznej współpracy autorów publikacji naukowej jest niepodważalnym warunkiem przygotowania prac o charakterze empirycznym. A z takimi właśnie artykułami mamy w większość do czynienia w obecnym postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Izabeli Skoczeń. W przypadku prowadzenia badań empirycznych, w tym eksperymentalnych, łączna współpraca wszystkich uczestników badań jest konieczna od samego początku, tj. fazy identyfikacji problemu badawczego i konceptualizacji badań, poprzez fazę ustalenia metod badawczych, które mają być wykorzystane w badaniach, aż po etap interpretacji danych ilościowych i jakościowych oraz formułowanie wniosków końcowych. Takie metody pracy są warunkiem rzetelności i obiektywności prowadzonych i przedstawianych publicznie badań naukowych w ogóle, a empirycznych w szczególności. Niekiedy nawet sięga się celowo na przykład, po tzw. metodę triangulacji, kiedy to dane empiryczne są interpretowane równolegle i niezależnie przez trzech badaczy i dopiero później wyniki wstępnej interpretacji są przedmiotem analizy porównawczej.

W związku z powyższym uważam, że przedłożony przez dr Izabelę Skoczeń cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych należy traktować jako przygotowaną przez nią całość. Współpraca z innymi osobami nie ma w takich przypadkach na celu ułatwienia lub skrócenia pracy badawczej poprzez podział szczegółowych obowiązków, ale przeciwnie, oznacza podwyższenie poziomu wymagań stawianych każdemu ze współautorów łącznie.

Natomiast antycypując dalsze uwagi, z pełnym przekonaniem stwierdzam, że powołany przez dr Izabelę Skoczeń cykl publikacji powiązanych tematycznie jest osiągnięciem naukowym stanowiącym znaczny wkład w rozwój polskiej, ale i europejskiej nauki prawa. Uważam zatem, że zarówno przedstawiony do recenzji cykl artykułów naukowych, jak i cały pozostały dorobek naukowy Habilitantki niewątpliwie spełniają warunki przewidziane dla osób

ubiegających się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Szczegółowe uzasadnienie przedstawionych powyżej pozytywnych ocen przedstawiam poniżej.

## **II. Ocena cyklu artykułów naukowych powiązanych tematycznie**

### **1. Struktura, cel cyklu oraz zagadnienia metodologiczne.**

Jak już wspomniano w punkcie I recenzji, przedłożony przez dr Izabelę Skoczeń cykl artykułów naukowych powiązanych tematycznie obejmuje osiem publikacji. Wszystkie prace zostały wydane w języku angielskim, co zresztą jest oczywiste zarówno ze względu na współautorstwo większości z nich, jak i na dominujący na świecie - w tym w Europie - język dyskursu w naukach społecznych.

Oceniając przedłożony przez dr Izabelę Skoczeń cykl artykułów należy podkreślić, że wszystkie prace zostały opublikowane w międzynarodowych i renomowanych czasopismach naukowych. Zarówno „International Journal for the Semiotics of Law”, „Leiden Journal of International Law”, „Ratio Juris Journal”, „Synthese”, „German Law Journal”, jak i pozostałe miejsca publikacji artykułów przedstawionych przez Habilitantkę, spełniają przewidziany przez ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce warunek ogłaszania prac w sposób zapewniający najwyższy poziom naukowy tych prac. Nie mam najmniejszej wątpliwości co do spełnienia tego formalnego warunku uznania jakości publikacji.

Na podkreślenie zasługuje też fakt, że artykuły naukowe składające się na recenzowany tu cykl publikacji powstały w stosunkowo krótkim okresie: od 2021 do 2024 r. Nie byłoby to niezwykle, gdyby nie fakt, że po doktoracie obronionym w 2017 r. dr Izabela Skoczeń miała jeszcze wiele innych osiągnięć. Opublikowała lub przygotowała do publikacji zarówno monografię pt. *Implicatures within legal language* (poprawiony tekst pracy doktorskiej; wyd. Springer, 2019), jak i ponad 10 innych artykułów naukowych, w tym rozdziałów w monografiach naukowych, które były poświęcone zagadnieniom niepowiązanym z tematyką cyklu artykułów będącego przedmiotem postępowania habilitacyjnego (zob. „Wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój nauk prawnych”, Załącznik nr 4 do wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego, pkt II ppkt 2 oraz pkt II ppkt 4). Dodatkowo Habilitantka wygłosiła osiem wykładów na zagranicznych uczelniach (*invited lectures*) oraz przedstawiła 24 prezentacje konferencyjne (tzw. postery), wszystkie w języku angielskim,

prawie wyłącznie na uczelniach zagranicznych. W takim kontekście dorobek naukowy dr Izabeli Skoczeń, obejmujący m.in. cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, należy uznać za niezwykle bogaty i przekraczający zwykłe standardy polskich nauk prawnych.

Przechodząc już bezpośrednio do merytorycznej oceny cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych będących przedmiotem recenzji, zobowiązany jestem do zwrócenia uwagi na kilka ważnych zagadnień lub okoliczności.

Przede wszystkim, dr Izabela Skoczeń wyjaśnia w „Autoreferacie” przedstawiającym jej dorobek i osiągnięcia naukowe (Załącznik nr 3 do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego), że cykl artykułów naukowych stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: *jakie są relacje rozumowań prawnych i moralnych prowadzonych w ramach procesu interpretacji prawa?*

Nie może więc być wątpliwości, że wybór tematyki badań Habilitantki ma istotną wagę naukową i jest bardzo trafny. Prawnicy europejscy, w tym polscy, od co najmniej dwustu lat spierają się o zasadność tezy o rozdziale prawa i moralności. Kształtują w ten sposób własne stanowiska odnoszące się do ontologicznie pojmowanej istoty (natury) prawa, warunków obowiązywania prawa, standardów jego stosowania prawa lub odmowy posłuchu wobec prawa itp. Trudno zatem wyobrazić sobie znaczącą liczbę innych tematów badań o większej doniosłości. Przeciwnie, należy z uznaniem odnotować fakt, że polska badaczka podjęła się zadania formułowania tak ważnych pytań i udzielanie na nie odpowiedzi nieideologicznych, lecz opartych na bezstronnej refleksji oraz badaniach o charakterze empirycznym.

Wyróżniającą cechą publikacji składających się na recenzowany cykl artykułów naukowych jest również wykorzystana w nich metodologia prowadzonych badań. Autorka podkreśla, że prace składające się na cykl mają w większości charakter empiryczny i należą do nurtu *experimental jurisprudence*. Co najmniej w trzech artykułach wchodzących w skład cyklu publikacji takie podejście (nazywane też czasem: „*experimental linguistics*”) jest wprost wykorzystywane i komentowane. Ma to miejsce w dwóch artykułach napisanych wspólnie z Benediktem Pirkerem w 2022 i 2023 r. i dotyczących praktyk obserwowanych w procesie interpretacji prawa międzynarodowego, ale także w artykule przygotowanym wspólnie z Francescą Poggi, poświęconym wyznaczaniu ograniczeń wykładni prawa w dziedzinie prawa karnego materialnego (2022).

Wykorzystywanie przez dr Izabelę Skoczeń *experimental jurisprudence* w badaniach nad językiem prawa, a zwłaszcza nad wykładnią i rozumieniem prawa, zasługuje na podkreślenie z kilku względów. Po pierwsze, prace Habilitantki potwierdzają, że jej rozważania nad

sposobami używania języka w różnych dziedzinach prawa, wynikają z przemyślanych wyborów metodologicznych, traktowanych wszak w sposób otwarty, dopuszczający ewolucję sposobów prowadzenia badań. To ważne, gdyż w postępowaniach o nadanie stopnia doktora habilitowanego na podstawie cyklu powiązanych tematycznie publikacji zdarza się, że autorzy przedkładają kolekcje własnych prac swobodnie traktujących powiązanie tematyczne publikacji i reprezentujących - mówiąc elegancko – metodologiczny synkretyzm, polegający na korzystaniu ze wzorów proponowanych przez różne szkoły teoretyczno- lub filozoficznoprawne.

W przypadku prac dr Izabeli Skoczeń z takimi niekonsekwencjami nie mamy do czynienia. Jej rozprawa doktorska (której tu nie oceniamy) ugruntowana była w filozofii analitycznej, zwłaszcza w semantyce Paula Grice'a. W pracach publikowanych po obronie doktoratu Habilitantka nawiązuje jeszcze do koncepcji implikatur konwersacyjnych jako szczegółowych warunków używania języka między prawnikami (w różnych rolach) lub prawnikami i niezawodowymi adresatami norm prawnych (zob. np. publikacje Habilitantki z B. Pirkerem oraz jej własną pracę pt. *Modelling Perjury ...*, 2021). Nie ogranicza się wszak do utartych wcześniej ścieżek i dlatego sięga po metody wypracowane przez „eksperymentalną jurysprudencję”.

Po drugie, dr Izabela Skoczeń nie tylko korzysta z metod myślenia o prawie i badania prawa opracowanych przez innych, uznanych autorów, ale również wspólnie z innymi autorami rozwija wskazane ujęcie. Świadczą o tym m.in. artykuły: (1) I. Skoczeń, K. Tobia, *Experimental Jurisprudence*, w: K. McAuliffe, L. Solan (eds.), *Elgar Encyclopaedia of Law and Language* (Edward Elgar Publ.) oraz (2) B. Pirker, I. Skoczeń, V. Fikfak, *Experimental Jurisprudence in International Law*, w: *Cambridge Handbook of Experimental Jurisprudence*, K. Tobia (ed.), Cambridge University Press (zob. Załącznik Nr 4 do wniosku Habilitantki). Oba przytoczone artykuły w pracach zbiorowych nie zostały wszakże zaliczone do recenzowanego cyklu tematycznie powiązanych artykułów, gdyż w chwili przygotowywania dokumentów dla potrzeb postępowania habilitacyjnego były jeszcze w druku (*Forthcoming*). Wskazane publikacje, gdyby były już dostępne na rynku prac naukowych, stanowiłyby świetne wprowadzenie do przedłożonego przez dr Izabelę Skoczeń cyklu powiązanych tematycznie publikacji. Można jednak i moim zdaniem należy traktować rozważania metodologiczne dr Izabeli Skoczeń jako faktyczne, istotne uzupełnienie cyklu artykułów naukowych powiązanych tematycznie i będących przedmiotem niniejszego postępowania habilitacyjnego.

Po trzecie wreszcie, powinniśmy zdawać sobie sprawę z faktu, że choć eksperymentalna jurysprudencja („X-Jur”) jest względnie nową i dopiero kształtującą się (od ok. 2000 r.) dziedziną nauk prawnych, to jej znaczenia nie powinno się lekceważyć. Nurt ten nawiązuje do dorobku filozofii analitycznej, ale twórczo czerpie też inspiracje z psychologii kognitywnej oraz ekonomii behawioralnej. Eksperymentalna jurysprudencja nawiązuje więc do idei metodologicznego naturalizmu w szeroko rozumianej dziedzinie nauk społecznych, w tym nauk prawnych. Dąży tym samym do wykorzystywania metod wypracowanych przez współczesne nauki społeczne dla potrzeb systematycznego wyjaśniania praktyk społecznych w sferze stanowienia i stosowania prawa. Dlatego też sięgnięcie po eksperymentalną jurysprudencję ma szczególnie istotne znaczenie, gdy staramy się rozpoznać i rozumieć relacje między rozumowaniami moralnymi a rozumowaniami prawnymi. W ten sposób przemyślane założenia metodologiczne wzmacniają spójność cyklu powiązanych tematycznie publikacji, które zostały przedstawione przez dr Izabelę Skoczeń jako podstawa wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego.

Warto przy tym podkreślić, że *experimental jurisprudence* w badaniach prowadzonych przez Habilitantkę polega na analizie rozumowań moralnych odnoszących się do stanów faktycznych będących przedmiotem decyzji prawnych, a jednocześnie ocen lub kwalifikacji o charakterze moralnym. Okoliczności spraw są oceniane na podstawie nieskodyfikowanych reguł moralnych lub takich pojęć jak wina moralna, przypisywanie lub wypieranie się odpowiedzialności, powstanie szkody, kłamstwo itp., wzmacnianych lub nie w sposób intuicyjny tj. pod wpływem przeżywanych emocji. Kluczową rolę odgrywają zatem czynniki psychologiczne leżące u podstaw rozstrzygnięć prawnych.

## 2. Ocena publikacji zawartych w przedstawionym cyklu artykułów naukowych

Lektura artykułów składających się na cykl publikacji dr Izabeli Skoczeń potwierdza zasadność skupienia się Habilitantki na tytułowym problemie relacji między rozumowaniami prawnymi i moralnymi prowadzonymi w ramach procesu interpretacji prawa. Jest to ujęcie problematyki etycznej wyraźnie odmienne od dyskusji toczących się wokół wzajemnego statusu prawa i moralności. Habilitantka nie zajmuje się dwoma zbiorami norm i standardów zachowania. Nie odnosi się do pytań o zwierzchność jednego systemu etycznego wobec drugiego, ani o dopuszczalność podważenia obowiązywania ustanowionego prawa na podstawie kryteriów moralnych w przypadku treściowej niezgodności obu porządków normatywnych.

Przeciwnie, przedmiotem recenzowanych artykułów są rozumowania prawne i rozumowania moralne, a więc procesy myślowe mające prowadzić do podjęcia określonych formalnych decyzji (sądowych, administracyjnych itp.). Co do zasady analizy przedstawiane w omawianych publikacjach mają charakter opisowy, a nie normatywny. Nie wskazują nam jak konflikty i spory etyczne powinny być rozwiązywane, lecz jak faktycznie, choć w uogólnieniu, myślą prawnicy, bądź laicy, tj. adresaci prawa nie mający wykształcenia ani wiedzy prawniczej (*lay people*). Prace Habilitantki mogą przypominać dzieła Leona Petrażyckiego, który starał się wyjaśniać relacje prawa intuicyjnego i prawa oficjalnego traktując każde z nich jako realne zjawisko społeczne i zarazem przedmiot badań psychologicznych, a nie podejmować stary spór o wyższość prawa naturalnego nad prawem ludzkim.

Oczywiście dr Izabela Skoczeń jest w pełni świadoma, że ostre rozdzielenie wymiaru opisowego i normatywnego analiz etycznych nie jest ani proste, ani niekontrowersyjne. Kiedy bowiem w artykule poświęconym interpretowaniu traktatów międzynarodowych (B. Pirker, I. Skoczeń, *Inside the Treaty Interpreter's Mind ...*, 2023) przeciwstawia stanowiska formalistów oraz zwolenników ruchu *Critical Legal Studies*, to wie, że ma do czynienia z teoriami normatywnymi. Habilitantka bada jednak – i to jest sednem jej pracy – w jaki sposób kształtują się rozumowania obu grup respondentów: prawników i laików w przypadku decyzji podejmowanych na podstawie aktów prawa międzynarodowego. Przyjęte podejście pozwala na naukowe badania w dziedzinie psychologii procesów interpretacji, a nie ogranicza się do analizy rywalizacji ideowo przeciwnych doktryn politycznych i prawnych.

Podobne ujęcie spotykamy w artykule napisanym wspólnie z F. Poggi (*Delimiting legal Interpretation...*). W artykule tym podkreśla się wprost, że teorie tzw. interpretatywistów, zwłaszcza R. Dworkina i M. Greenberga, są uznawane za normatywne, a jednocześnie że celem artykułu jest przedstawienie argumentów krytycznych wobec tego stanowiska. Powołanie się na włoskie i polskie przepisy prawa karnego regulujące sposoby przypisywania sprawcom odpowiedzialności karnej, ma wszak prowadzić do wniosku, że przyjmowane przez interpretatywistów tezy są nietrafne, tj. nie pozwalają na pogodzenie tradycyjnego założenia racjonalności podmiotu z wynikającą z przepisów prawa praktyką sądową, która mogłaby być uznawana za sprawiedliwą i uczciwą (*fair*). Krytyka Dworkina i Greenberga oparta jest wszak nie na wyborze etycznym, tj. wskazaniu, że bardziej cenimy jedną teorię niż drugą, lecz na wykazaniu konieczności przyjęcia komunikacyjnego charakteru prawa. Cytowany artykuł nie



odwołuje się przy tym wprost do empirycznych badań, w których opinie respondentów stanowiłyby podstawę przyjęcia określonego obrazu rzeczywistości prawnej.

Jak wspomniałem wcześniej, głównym tematem cyklu publikacji naukowych przedstawionego przez dr Izabelę Skoczeń są relacje rozumowań moralnych i prawnych ujawniających się w procesach interpretacji prawa. Należy przy tym podkreślić, że Habilitantka nie posługuje się pojęciem interpretacji lub wykładni prawa jako dekodowania treści normy z przepisu bądź przepisów prawnych. W recenzowanych pracach „interpretacja prawa” jest rozumiana raczej jako proces „konstrukcji” normatywnej podstawy rozstrzygnięcia. Konstrukcja odróżniana jest (m.in. w Niemczech lub Stanach Zjednoczonych) od zabiegów często semantycznych. Inaczej mówiąc, według dr Izabeli Skoczeń interpretacja prawa to proces myślowy poprzedzający bezpośrednio podjęcie decyzji prawnej, gdy literalne znaczenie przepisu jest już ustalone. Dostrzegamy wszak, że na tym etapie funkcjonowania prawa przekonania moralne, zwłaszcza intuicje moralne, mogą sugerować odejście od „*ordinary meaning*”. O tym, że literalna interpretacja może być niewystarczająca lub nieprzekonująca decydują nasze sposoby użycia języka aktów prawnych. Akty mowy mogą bowiem zawierać nie tylko to, co jest wprost (eksplicytnie) wypowiedziane, ale również to co jest założone, dorozumiane, bądź oczekiwane przez rozmówcę. W literaturze przedmiotu przyjęto więc, że można mówić o poziomach interpretacji, a nie tylko o jej typach lub rodzajach (np. M. Sternau i in., *Levels of interpretation: New tools for characterizing intended meanings*, *Journal of Pragmatics* 84 (2015), s. 86-101).

Dlatego właśnie niezbędne jest badanie intuicji moralnych, one bowiem powodują, że adresaci prawa są niekiedy gotowi do odstąpienia, w mniejszym lub większym stopniu, od interpretacji literalnej. Taki sens ma też kluczowa teza (w badaniach empirycznych: hipoteza) wyrażona przez dr Izabelę Skoczeń w analizowanym cyklu powiązanych tematycznie publikacji. Habilitantka twierdzi bowiem, że intuicje moralne mogą wpływać bezpośrednio na językowe rozumienie przepisów prawa w procesie interpretacji.

W recenzowanych tu pracach Habilitantki pokazano, w jaki sposób oraz w jakich okolicznościach ów wpływ na rozumowania prawne może być wywierany. Może zdarzyć się na przykład tak, że silne emocje wynikające z zetknięcia się z ludobójstwem skłaniają nas do przyjęcia w sposób dorozumiany istnienia (obowiązywania) zakazu ludobójstwa, nawet jeśli taki zakaz nie został wprost wysłowny w obowiązujących przepisach. Jeśli zaś przedmiot sprawy nie wywołuje silniejszych emocji, interpretacja literalna jest uważana za bardziej przekonującą, co z kolei obniża gotowość adresatów prawa do kwestionowania lub

„wypierania” takiej interpretacji. Analogicznie kształtuje się też przekonanie o zgodności określonej interpretacji z prawem (legalności interpretacji). W takich sytuacjach kruszy się przekonanie o idealnej racjonalności i obiektywności rozumowań prawnych, które głoszą zwolennicy formalistycznych (np. pozytywistycznych) koncepcji interpretacji prawa.

Wskazana relacja rozumowań moralnych i prawnych może też zostać odwrócona poprzez uznanie, że to od „stopnia literalności” interpretacji przepisu zależy, jakie emocje moralne i postawy będą przyjmowali adresaci prawa. Dotyczy to zwłaszcza tzw. laików, czyli osób nie będących zawodowymi prawnikami.

W innych przypadkach relacja rozumowań moralnych i rozumowań prawnych polega na kształtowaniu procesów poznawczych i przypisywaniu określonym podmiotom cech lub kwalifikacji. Jeśli np. działania podmiotów wywołują silniejsze emocje moralne, zwłaszcza negatywne, czy jakby powiedział Petrażycki: odpychające, repulsywne, to oceny takich działań mogą skłaniać do przypisywania tym podmiotom intencji działania w określony sposób oraz prowadzić do „obwinienia moralnego”. Może to prowadzić do powstania rozbieżności ocen moralnych i ocen opartych na utrwalonych w kulturze europejskiej standardach prawnych. Przypisanie podmiotom odpowiedzialności będzie więc determinowane nie tylko przez normy prawne, ale właśnie przez emocje moralne.

Inna hipoteza weryfikowana w pracach dr Izabeli Skoczeń dotyczy wpływu emocji moralnych na tzw. rozumowania probabilistyczne. Rozumowania te odnoszą się do wpływu subiektywnej oceny prawdopodobieństwa implikacji na poprawność określonego wniosku. Dla przykładu, przypisanie komuś niedbalstwa w rozumieniu prawa karnego, a w konsekwencji ustalenie wymiaru kary za popełnienie czynu zabronionego, dokonuje się pod wpływem ocen moralnych takiego czynu i kolejno oceny prawdopodobieństwa realnego zaistnienia określonego stanu faktycznego. W innym przypadku, kwalifikacja wypowiedzi jako intencjonalnie fałszywej, a więc uznanie jej za kłamstwo w sensie moralnym, a jednocześnie za złożenie fałszywych zeznań w rozumieniu prawa, zależy od stopnia zaufania, jakie wypowiadający wzbudza wśród oceniających. Ponownie więc intuicje moralne wpływają na rozumowanie prawne niezależnie od roli, jaką pełnią inne typowe konteksty interpretacji prawa (językowe, systemowe, celowościowe itd.).

Zarysowane wyżej przykłady relacji między rozumowaniami moralnymi i prawnymi pozwalają stwierdzić, że badania przedstawiane w publikacjach dr Izabeli Skoczeń składających się na cykl artykułów naukowych odnoszą się do problemów mających istotne znaczenie dla nauk prawnych. Nie budzi także wątpliwości ani zastrzeżeń powiązanie

tematyczne artykułów składających się na cykl wskazany we wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Co więcej, należy podkreślić przedmiotową spójność publikacji: choć analizują one rozumowania prawne odnoszące się do różnych dziedzin prawa (prawa karnego, procesowego, międzynarodowego) i podejmują nieidentyczne wątki, to we wszystkich omawianych publikacjach kluczowym tematem są możliwe relacje między rozumowaniami moralnymi i prawnymi występującymi na etapie po ściśle językowej interpretacji prawa. Również sposoby prowadzenia rozważań, w tym zastosowane metody badawcze, należy uznać za odpowiadające wysokiemu poziomowi współczesnych nauk społecznych. Wreszcie, należy podkreślić, że bez względu na to, czy Habilitantka przyjmuje wyraźnie deskryptywną perspektywę swojej wypowiedzi, czy też ujawnia oceny komentowanych stanowisk teoretycznych lub filozoficznoprawnych, jej publikacje są spójne aksjologicznie w tym sensie, że spełniają najwyższe wymogi współczesnych dyskursów naukowych odnoszących się do prawa i jego powiązania z emocjami jego adresatów a (niekiedy) osób pełniących funkcje władcze.

Należy też dodać, że badania prowadzone przez dr Izabelę Skoczeń i wnioski prezentowane w jej pracach uzupełniają dorobek polskich nauk prawnych, zwłaszcza teorii prawa, w zakresie problematyki wykładni prawa i rozumowań etycznych. Uważam nawet, że w przypadku recenzowanych osiągnięć naukowych można mówić o wypełnianiu luki w dotychczasowych, niekwestionowanych zresztą przeze mnie, osiągnięciach polskich teoretyków i filozofów prawa oraz przedstawicieli szczegółowych nauk prawnych.

### **III. Ocena pozostałej aktywności naukowej oraz aktywności dydaktycznej i organizacyjnej Habilitantki**

Niezależnie od wysokiej oceny cyklu publikacji powiązanych tematycznie stwierdzam, że na pozytywną ocenę zasługują także pozostałe przejawy aktywności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej dr Izabeli Skoczeń. Niektóre jej prace, zwłaszcza poświęcone zagadnieniom metodologii nauk prawnych, były już przedmiotem oceny w części I. niniejszej recenzji. Chcę jednak podkreślić, że publikacje Habilitantki niezaliczone do cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych również zasługują na uznanie. Dr Izabela Skoczeń opublikowała bądź przygotowała i złożyła do druku w poważnych międzynarodowych wydawnictwach artykuły zawierające wyniki badań empirycznych nad procesami komunikacyjnymi w sądach amerykańskich (nt. zeznań przed ławą przysięgłych), sądach polskich (nt. prawdomówności stron i świadków na sali sądowej, oraz wniosków mogących wpływać z praktyki interpretacji

umów) oraz międzynarodowych trybunałach handlowych i inwestycyjnych (nt. strategii używania języka i powiązaniu ich z typami podstaw prawnych orzekania). Prace te uznaję nie tylko za ciekawe i inspirujące, ale i za potwierdzające wysoką wartość prowadzonych badań. Prace Habilitantki nie komentują samego orzecznictwa takich sądów i trybunałów, jak to często ma miejsce. Nie jest to więc nawiązanie do bogatego dorobku socjologii prawa sądowego. Dr Izabela Skoczeń wskazuje jednak problemy występujące w postępowaniach prawnych i ujawniane przez współczesną filozofię języka obejmującą także aspekty etyczne używania języka na salach sądowych i w trakcie negocjacji nad umowami lub traktatami międzynarodowymi.

Publikacje te, przypomnijmy, w języku angielskim i w renomowanych wydawnictwach, potwierdzają aktywny udział Habilitantki w międzynarodowym dyskursie prawnym i prawniczym, zwłaszcza w dziedzinie teorii i filozofii prawa. Stanowią też przejaw znacznego wkładu, jaki Habilitantka wnosi w rozwój nauk o języku oraz nauk prawnych.

Bardzo wysoką ocenę aktywności naukowej dr Izabeli Skoczeń uzasadniają również stypendia zagraniczne uzyskane przez Habilitantkę i staże badawcze (m.in. Zurich, Mediolan, Fryburg) oraz granty, w których ona uczestniczy. Stanowią one najlepsze potwierdzenie wartości, jaką należy przypisać aktywności naukowej Habilitantki.

Nie można mieć również zastrzeżeń do pracy dydaktycznej Habilitantki. Od kilku lub nawet kilkunastu lat prowadzi na Uniwersytecie Jagiellońskim zajęcia z czterech przedmiotów, w tym własny wykład specjalizacyjny w języku angielskim na temat przedstawionej w części I recenzji jurysprudencji eksperymentalnej. Z własnych i niezależnych źródeł wiem, że zajęcia dr Izabeli Skoczeń cieszą się uznaniem i znaczącą popularnością wśród studentów.

Podobnie działalność organizacyjna Habilitantki, polegająca na udziale w licznych konferencjach naukowych i na organizowaniu takich spotkań i form współpracy, zasługuje na uznanie. Lista międzynarodowych konferencji, kongresów i seminariów oraz wygłoszonych tam referatów (zob. Załącznik nr 4) może być uznana za imponującą. Osobiście uczestniczyłem w warsztatach filozoficznoprawnych odbywających się w Lizbonie w trakcie Kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej (IVR) w 2017 r. Mogę zatem potwierdzić wysoką oceną działań organizacyjnych, jak i stanowisk prezentowanych przez Habilitantkę.

#### **IV. Konkluzja**

Biorąc pod uwagę przedstawioną wyżej ocenę dorobku naukowego, zarówno cyklu powiązanych tematycznie publikacji, jak i pozostałych tekstów ogłoszonych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora nauk prawnych oraz ocenę aktywności naukowej, a także pozostałej aktywności dydaktycznej, popularyzatorskiej oraz wszelkiej innej, stwierdzam, że dr Izabela Skoczeń spełnia wymagania określone przez przepisy ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 124 i 227), co uzasadnia nadanie jej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk prawnych.

*Tomasz Stawecki*

Warszawa, 20 czerwca 2024 r.